

Open boek

Opzet

Open boek bestaat uit een literair-historisch overzicht, zes thematische hoofdstukken en een overzicht van literaire begrippen. We hebben gekozen voor deze thematische opzet, om leerlingen te laten ontdekken hoe een thema door de eeuwen heen voortdurend terugkomt in verschillende literatuurvormen, wat een constante is en wat verandert. Zo wordt duidelijk dat literatuur iets is dat zich niet strikt chronologisch ontwikkelt, maar dat schrijvers zich ook in een bepaalde thematische traditie plaatsen. Om de literaire fragmenten in hun juiste historische en culturele context te kunnen begrijpen, is het literair-historisch overzicht aan het begin van het boek toegevoegd.

Een belangrijk doel bij het ontwikkelen van deze methode was het geven van een inclusief beeld van de Nederlandse literatuur(geschiedenis). Dat betekent uiteraard dat er fragmenten uit allerlei verschillende tijdperiodes zijn opgenomen, maar ook dat we bewust canonteksten hebben afgewisseld met teksten die als niet-canoniek worden gezien. Het is van belang om de klassiekers te kennen die een stempel hebben gedrukt op de Nederlandse literatuur, maar het is net zo belangrijk om in te zien dat er niet altijd een duidelijke reden is waarom de ene tekst als ‘hoge literatuur’ wordt gezien en de andere niet. Regelmatig wordt de leerling aan het denken gezet over de vraag of iets literatuur is. Daarnaast staat literatuur wat ons betreft niet buiten de rest van de kunsten. Meermaals leggen we een link met kunstwerken uit de muziek, beeldende kunst, film of fotografie, die binnen hetzelfde thema passen, of krijgen de leerlingen de opdracht om die link zelf te zoeken. Bovendien sluit elk hoofdstuk af met een fragment uit anderstalige literatuur: Nederlandse literatuur staat immers niet op zichzelf, maar kent een wisselwerking met literatuur uit andere landen.

Het examenprogramma Nederlandse taal havo/vwo bestaat wat betreft het domein Literatuur uit de volgende onderdelen:

- Literaire ontwikkeling;
- Literaire begrippen;
- Literatuurgeschiedenis.

De laatste twee punten komen uiteraard ruimschoots aan bod in het boek, zowel door de leertekst als aan de hand van de opdrachten (zie hieronder bij ‘Opdrachten’), maar ook het eerste punt is met *Open boek* goed in te vullen. Elk hoofdstuk sluit af met een leeslijst met boeken met hetzelfde thema als het hoofdstuk. Leerlingen kunnen hier makkelijk een literair werk kiezen als het betreffende thema hen aanspreekt. (Voor leerlingen die ook voor andere vakken een leeslijst moeten aanleggen, is er een lijst met anderstalige literatuur opgenomen.)

Het examenprogramma beschrijft een vrij algemeen doel voor literatuur: “De kandidaat kan literaire tekstsoorten herkennen en onderscheiden, en literaire begrippen hanteren in de interpretatie van literaire teksten” en “De kandidaat kan een overzicht geven van de hoofdlijnen van de literatuurgeschiedenis”¹. U als docent heeft dus veel vrijheid hoe u dit vak in kunt vullen. Daarom hebben wij met *Open boek* een methode ontwikkeld die u zowel veel van deze vrijheid geeft, als voldoende handvatten biedt om goed literatuuronderwijs te geven. U hoeft het boek niet van voor tot achter door te werken, u kunt uw startpunt laten bepalen door een thema dat u persoonlijk

---

¹ Zie het examenprogramma op examenblad.nl: https://www.examenblad.nl/examenstof/nederlandse-taal-en-literatuur-2/2019/havo/f=/examenprogramma_nederlands_havo_vwo_2014.pdf (bezoekt op 24 juli 2019).

aanspreekt, een fragment dat u graag klassikaal wilt behandelen, een project dat door de klas wordt uitgevoerd, etc. U kunt er zelfs voor kiezen het boek niet klassikaal te behandelen maar leerlingen een eigen keuze laten maken in de hoofdstukken. In elk hoofdstuk komen fragmenten uit verschillende periodes aan bod, zowel poëzie als proza, zowel canonteksten als minder traditionele teksten.

Er zijn allerlei werkwijzen te bedenken. Dit zijn enkele voorbeelden:

- Eerst het hele literair-historische overzicht doornemen en daarna (een aantal) thematische hoofdstukken doorwerken. Het literair-historische overzicht is met opzet beknopt gehouden, zodat u zelf kunt bepalen waar u wat uitgebreider bij stil wilt staan en wat u liever kort behandelt. In meerdere hoofdstukken zit een onderzoeksopdracht waarbij leerlingen zelf op zoek gaan naar meer informatie over een bepaalde (literaire) stroming.
- Werken vanuit de thematische hoofdstukken en waar nodig teruggrijpen op het overzicht. In enkele opdrachten geven wij hier zelf een voorzetje voor.
- U kunt per hoofdstuk voor de leerlingen een selectie maken van de opdrachten. Zo kunt u het ene hoofdstuk wat uitgebreider en het andere wat sneller behandelen. Elk hoofdstuk bestaat uit 10 opdrachten en een introductieopdracht om het onderwerp in te leiden. Elk hoofdstuk heeft korte begripsvragen en langere onderzoeksopdrachten (zie ook hieronder bij 'Opdrachten').
- In de hoofdstukken zijn dwarsverbanden naar andere hoofdstukken aangebracht. U kunt deze gebruiken als uitgangspunt om een volgend hoofdstuk of volgende opdracht te kiezen.

Leerdoelen

Het belangrijkste leerdoel van *Open boek* is om leerlingen een overzicht te geven van de hoofdlijnen van literatuurgeschiedenis en hun hulp te bieden bij het (leren) interpreteren van literaire werken. Daarbij speelt ook kennis van literaire begrippen een rol. Hierdoor zijn leerlingen in staat te reflecteren op de werken die ze lezen: niet alleen om inhoudelijk te bepalen wat ze van het fragment vinden, maar ook om beargumenteerd antwoord te kunnen geven op de vraag "is dit literatuur?" of "wat is literatuur voor jou?"

Daarnaast zijn er ook nog tal van meer overkoepelende vaardigheden die *Open boek* stimuleert:

- Concentratievermogen: De leerling kan zich langere tijd concentreren om een lange, complexe tekst door te nemen en de hoofdlijnen hiervan onthouden.
- Probleemoplossend vermogen: De leerling weet gebruik te maken van onderzoeksmethodes en kan logisch redeneren bij het beantwoorden van vragen.
- Argumentatievermogen: De leerling kan zijn/haar mening onderbouwen met argumenten en is in staat te reflecteren op de argumenten van een ander.
- Voorstellingsvermogen: De leerling kan zich door middel van empathie inleven in verschillende perspectieven en zijn/haar fantasie gebruiken om een voorstelling te maken van het beschrevene.
- Creativiteit: De leerling kan originele ideeën bedenken en vanuit het uitgangspunt van een literair fragment zelf iets nieuws verzinnen.

Opdrachten

Niet alleen wat betreft fragmenten, maar ook wat betreft opdrachten biedt *Open boek* een breed palet. De vragen zijn verdeeld in vijf categorieën, die in het boek elk met een eigen icoontje worden aangegeven:

1. **Literaire begrippen.** Bij deze opdrachten oefent de leerling met de literaire begrippen en past zijn/haar kennis toe op het gelezen fragment.

2. **Tekstanalyse en interpretatie.** Deze vragen laat de leerling precies lezen en controleren of hij begrijpt wat er in de tekst staat. De ene keer is dit een vraag over de betekenis van een zinsdeel, een volgende keer moet de leerling een verband leggen tussen het fragment en de tijd waarin het is geschreven.

3. **Tekstbeleving en meningsvorming.** De leerling vormt een mening over wat hij/zij heeft gelezen en reflecteert hierbij ook meer op zijn/haar eigen leven.

NB Bij dit type vragen is een uitgebreidere variant het schrijven van een betoog of beschouwing, of het geven van een mondelinge presentatie. Deze opdrachten oefenen ook onderdelen uit domein B (Mondelinge taalvaardigheid), C (Schrijfvaardigheid) en D (Argumentatieve vaardigheden) van het Examenprogramma.²

4. **Onderzoek.** De leerling doet een onderzoek naar een van de elementen van het fragment, bijvoorbeeld naar een motief, naar andere verschijningsvormen van hetzelfde verhaal, of naar de historische achtergrond. Dit onderzoek kan vaak zo uitgebreid gemaakt worden als u wilt. De opdracht is vaak bewust vrij gehouden, zodat u deze makkelijk kunt vergroten of verkleinen.

5. **Creatieve toepassing.** Bij deze categorie maakt de leerlingen een eigen toepassing van het fragment, bijvoorbeeld een moderne bewerking van een middeleeuws gedicht of de regieaanwijzingen bij een toneelstuk.

Toetsen en becijfering

Er zijn meerdere manieren om tot een cijfer te komen voor literatuur. Enkele voorbeelden zijn:

- De grotere opdrachten kunt u becijferen. U vindt enkele beoordelingsmodellen in deze handleiding. Deze kunt u gebruiken bij het beoordelen van onderzoeks-, presentatie- of schrijfopdrachten. Ze zijn gemakkelijk aan te passen aan uw eigen voorkeuren of aan de eisen die in uw PTA beschreven staan.

U kunt ook opdrachten uit *Open boek* gebruiken voor de onderdelen schrijfvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid of argumentatieve vaardigheden. Literatuur hoeft geen losgesneden onderdeel te zijn, maar kan op deze manier geïntegreerd worden in andere onderdelen van het vak Nederlands.

- U kunt toetsen maken aan de hand van vergelijkbare fragmenten, bijvoorbeeld een ander fragment uit hetzelfde boek of uit een boek met hetzelfde thema. Hiervoor kunt u tips opdoen uit het lijstje Verder lezen aan het eind van elk hoofdstuk. Bovendien worden er in de uitwerkingen van de vragen elders in deze handleiding ook vaak extra literaire werken genoemd.

Deze fragmenten kunt u natuurlijk aanvullen met vragen over het literair-historisch overzicht of de literaire begrippen.

---

² Zie ook: https://www.examenblad.nl/examenstof/nederlandse-taal-en-literatuur-2/2019/havo/f=/examenprogramma_nederlands_havo_vwo_2014.pdf
(bezoekt op 24 juli 2019).

Opdracht 9 – Hendrik van Veldeke, *Minnelied XVII* (12^e eeuw)

Literaire begrippen

- a. Noteer het **rijmschema**.
ababaabb cdcdcdd
- b. Wat zijn de overeenkomsten met het rijmschema van *Minnelied IV* (Opdracht 1)?
In beide minnedichten komt zowel gekruist als gepaard rijm voor.

Tekstanalyse en interpretatie

- c. *Minnelied XVII* is geen standaardminnedicht over de onbereikbare liefde. Waarom noemen we dit toch een minnedicht? Verwerk de thematiek van **hoofse** literatuur in je antwoord.
Het is geen standaard minnedicht, omdat het over liefde in het algemeen gaat en niet over een speciale liefde tussen een dichter en een jonkvrouw. In zijn beschrijving van de liefde klaagt Van Veldeke echter over het verlies van hoofse normen en waarden; de liefde is niet meer eervol en mannen schelden vrouwen uit.
- d. In de eerste 8 regels ziet Van Veldeke dat er een verandering plaatsvindt. Leg in je eigen woorden uit wat de verandering die Van Veldeke beschrijft, inhoudt.
Men hecht niet meer aan de ware liefde, maar is los van zeden geworden.
- e. Van Veldeke heeft in dit minnelied kritiek op mannen. Wat is zijn kritiek?
Hij meent dat mannen niet eervol met vrouwen omgaan, omdat ze vrouwen uitschelden.
- f. Waarom heeft hij geen kritiek op vrouwen? Betrek in je antwoord de thematiek van de hoofse liefde.
Volgens hoofse normen en waarden is de ware liefde puur en vaak platonisch. De vrouw is nooit wat te verwijten; haar aanbieder moet zijn best doen haar het hof te maken, terwijl de vrouw beslist of ze wel of niet verder wil met hem.

Bekijk de advertentie hieronder, beluister nummer 'Dom, lomp en famous' (2007) van The Opposites (<http://uqr.to/d4uf>) en kijk naar het filmpje van Boef (<http://uqr.to/d4ui>).

Tekstanalyse en interpretatie

- g. Welk beeld van hoe mannen met vrouwen omgaan hebben bovenstaande uitingen gemeen?
Vrouwen worden op meer of minder expliciete wijze uitgescholden door mannen en ondergeschikt aan hen gemaakt.
- h. Leg voor elk van de drie beeldfragmenten uit waarom Van Veldeke "Die man siin nu niewet vroet" (r. 10) zou vinden.
  - Advertentie: De man gaat niet respectvol om met de vrouw. In plaats van zich dienstbaar tegenover haar op te stellen, probeert hij haar afhankelijk te maken door de sigarettenrook.
  - 'Dom, lomp en famous': The Opposites schelden in het nummer vrouwen voortdurend uit ("sletjes", "lelijke chickies", "bitches", "fok wijven", etc.), iets wat Van Veldeke hekelt in *Minnelied XVII*.
  - Boef: Boef noemt vrouwen "kechs" vanwege hun kleding en gedrag in de kroeg. Ook hij scheldt hen dus uit, wat ongetwijfeld afgekeurd zou worden door Van Veldeke.

Meningvormend/tekstbeleving

- i. Leg uit waarom *Minnelied XVII* volgens jou vandaag de dag nog steeds relevant is, of juist niet meer. Geef minstens twee argumenten voor je standpunt.
Eigen antwoord leerling.

Voorbeelden van een goed antwoord:

Niet relevant, want

- mannen en vrouwen zijn gelijk, dus vrouwen kunnen wel voor zichzelf opkomen. Ze hebben daar niet een gedicht van een middeleeuwse schrijver voor nodig.
- ware liefde is nu juist veel belangrijker dan vroeger: nu kun je je eigen geliefde kiezen (of beslissen alleen te blijven) terwijl je vroeger vaak om economische redenen met iemand trouwde.
- het is verkeerd om te zeggen dat het goed is als vrouwen wraak nemen.

Wel relevant, want

- aan de fragmenten van The Opposites en Boef zie je wel dat mannen vrouwen lang niet altijd goed behandelen.
- we leven juist nu in een tijd waarin het geaccepteerd is om mannen te confronteren met seksueel ongepast gedrag (denk aan #metoo of andere voorbeelden van rechtszaken en berichten in de media over beroemde mensen die ervan worden beschuldigd zich grensoverschrijdend te hebben gedragen).

Creatieve toepassing

- j. Beluister het eerste couplet van ‘Dom, lomp en famous’ nogmaals en zoek de lyrics erbij op internet. Herschrijf het eerste couplet, zodat “sie die vrouwen niet schelden”.

Voorbeeld van een goed antwoord:

Originele tekst	Eigen tekst
Wie ben ik? Ik ben de shit van al die rappers hier! En al die chicks willen chillen met een click, maar de click die is te ver van hier. Doe mij een flesje bier, geef Willy xtc Sletjes daar, sletjes daar (sletjes waar?) Sletjes hier! Sletjes aan de (cocaïne), sletjes aan de Hennessy, sletjes in de Jimmy Woo, dat sletje daar heet Stephanie En ze wil met me mee naar me crib, maar ik fock niet met die lelijke chicks En je weet dat ik levend space alsof ik in een motherfucking matrix zit, ja Noem mij anonymous, jep noem mij anonymous En schatje wordt niet boos als ik, effetjes nu aan je zit (ik ik) ik ben de man (ja ja) Dus de man ben ik en jij gewoon een nicht zoals de dochter van me tante is (dochter van me tante is) Schatje het is zo voorbij	Wie ben ik? Ik ben de shit van al die rappers hier! En de meeste vrouwen willen chillen met een click, maar de click die is te ver van hier. Doe mij een flesje bier, geef Willy xtc Vrouwen daar, vrouwen daar (vrouwen waar?) Vrouwen die dat willen zijn hier! Vrouwen aan de (cocaïne), vrouwen aan de Hennessy, vrouwen in de Jimmy Woo, dat meisje daar heet Stephanie En ze wil met me mee naar me crib, maar ik ben niet geïnteresseerd in vrouwen die niet mijn type zijn En je weet dat ik levend space alsof ik in een motherfucking matrix zit, ja Noem mij anonymous, jep noem mij anonymous En mooie dame, met je toestemming zit ik graag aan je (ik ik) ik ben de man (ja ja) Dus de man ben ik en jij gewoon een nicht zoals de dochter van me tante is (dochter van me tante is) Schatje het is zo voorbij

Tekstanalyse en interpretatie

- k. Bekijk het filmpje van Boef nogmaals en noteer drie punten van kritiek die Boef op “kechs” heeft.
- Ze dragen korte rokjes.
  - Ze drinken alcohol.